

Ankét Korom Mihály: „Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormány és a fegyverszünet (1944–1945)” című könyvéről

A Tudományos Szocializmus Információs és Továbbképzési Intézet 1982. november 12-én történészek és ideológiai tárgyakat oktatók részvételével vitát rendezett *Korom Mihály* 1981-ben megjelent könyvéről. Az ankétón részt vett néhány korabeli szereplő is. Megjelent az 1. magyar hadsereg volt vezérkari főnöke, *Kéri Kálmán* ezredes, *Tariska István* egyetemi tanár, az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottságának volt tagja, *Kovács Kálmán* egyetemi tanár, az Ideiglenes Nemzeti Kormány volt államtitkára, és *Dálnoki Miklós Mária*, az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnökének leánya.

A vitát vezető *Balogh Sándor* egyetemi tanár megnyitójában a könyv méltatása mellett a jelenlevőket elsősorban arra kérte, hogy mivel szóba került a könyv újabb kiadása, illetőleg népszerűsítő formában való megjelentetése, a mű továbbfejlesztésére tegyenek javaslatokat. Rendhagyó módon különösen a kritikai megjegyzések fontosak ebből következően a szerző számára.

Valamennyi felszólaló a könyv méltatásával kezdte mondanivalóját. A különböző memoárok, filmsorozatok hatására megnőtt a szélesebb közvélemény érdeklődése a magyar történelem e sorsfordító hónapjainak eseményei iránt – állapították meg a résztvevők.

Korom Mihály több mint 45 éves monográfiája alapmunka, szintézise e témának, támaszkodik a már ismert művekre és lenyűgözően nagy mennyiségű új forrással gazdagítja azokat – szögezte le *Strassenreiter Erzsébet*, az MSZMP KB Párttörténeti Intézet tudományos munkatársa írásban eljuttatott hozzászólásában. A szerző a forrásokat a lehető legszélesebb körben kiaknázta – emelte ki *Izsák Lajos* egyetemi docens –, nem elégedett meg csupán a szakmai irodalom, monográfiák, cikkek, hazai és külföldi levéltárak vonatkozó anyagainak feldolgozásával. Visszaemlékezést kért a korszak igen sok, még élt koronatanújától, résztvevőjétől, így dolgozva fel esetenként szinte óráról órára az események valóságos menetét és indítékait.

Szakács Sándor egyetemi docens véleménye szerint *Korom Mihály* – helyesen – a maga összetettségében mutatta be a történelmet, a Duna–Tisza közt a világpolitikai mozgásokba ágyazva, helyezve. A szerző helyesen elsősorban a katonapolitikára helyezte a hangsúlyt, hiszen háború esetén a politikai szempont nem keresztezheti a katonapolitikait, így a nagykoalíció katonapolitikai céljai határozták meg az adott időszak eseményeit. Megítélése szerint ezért nem szólhatott bele érdemileg – bizonyos közösen elfogadott alapelveket kivéve – a Szovjetunió Olaszország kérdésébe, és fordítva: a nyugati szövetséges hatalmak a Magyarországgal kapcsolatos vitákba. Véleménye szerint ez az elv érvényesült a békére való átmenet időszakában is. A monográfia nagy értékét a propagandisztikus politikum határozott elválasztásában látta a valóságfeltáró történetírástól.

Fehér István egyetemi tanár (Pécs) rámutatott arra, hogy *Korom Mihály* könyve az 1960-as évek elején, a népi demokrácia történetének kutatását döntően befolyásoló *Korom Mihály* és *Sípos János* között több hozzászólással lezajlott vita logikus folytatása és egyben kitűnő eredménye is.

A könyv tizenegy fejezetre tagolva tárgyalja az eseményeket. Az első fejezetekben részletesen bemutatja az antifasiszta nagyhatalmak politikáján és célkitűzésein belül, milyen lehetőségük volt a fasiszta koalíció kisebb államainak 1944 második felében a német szövetségből való kilépésre és a szövetségesek oldalára való áttérésre. Ennek során – mutatott rá *Fehér István* – az olasz, finn, román és bolgár kilépési kísérletek, átállások és a velük között fegyverszüneti szerződések részletes vizsgálata alapján arra a következtetésre jut, hogy a nagyhatalmak ekkorra a kisebb szövetségesek esetében lemondtak a „feltétel nélküli kapituláció” elvéről. Bizonyos *előzetes feltételek* elfogadásától és teljesítésétől tették függővé a fegyverszünet megkötését ezekkel az országokkal.

Izsák Lajos a monográfia nagy értékének tekintette, hogy a szerző részletesen ismerteti és értékeli a magyar uralkodó osztály rendszerátmentő kilépési tapogatózásait a nyugati szövetségeseknél, amely figyelmen kívül hagyta a Szovjetuniót. Történetírásunkban elsőnek mutatja be és elemzi a Magyarország átállása esetére előre kidolgozott angol, amerikai és szovjet részletes fegyverszüneti tervezeteket. A szerző részletesen ismerteti a „másik oldal”, a kommunista és más antifasiszta erők kezdeményezéseit, amelyek a háborúból való kilépésre és egy antifasiszta, németellenes kormány megteremtésére irányultak.

Különösen fontos – emelte ki több hozzászóló is – a negyedik és az ötödik fejezet. Ezek a részek tárgyalják – szintén elsőként – a moszkvai fegyverszüneti tárgyalások hazai előkészítését, moszkvai lefolyását és az előzetes feltételek aláírását.

Egy írásban feltett kérdésre válaszolva Korom Mihály külön szólt a vita során az ún. Makarov-levélről. Elmondta, hogy felülvizsgálta az eddig ismert dokumentumokat, illetőleg nemrégiben előkerült új írásos dokumentumok birtokába jutott, valamint újabb visszaemlékezéseket gyűjtött, és ezek nem valószínűsítik azt az álláspontot, hogy nem volt levél. Azt pedig, mint történész, nem tudja feltételezni, hogy egy államfő lehallgatott rádióbeszéd alapján küldi el megbízottait a fegyverszüneti tárgyalásra. Továbbra is az az álláspontja, hogy egy tárgyalásra biztató ún. Makarov-levél létezett, és azt meg is kapták Budapesten, a Várban.

A monográfia e fejezetei azt is bizonyítják – amint azt *Strassenreiter Erzsébet* kiemelte –, Horthyék tetteit az befolyásolta, úgy váljanak ki a fasiszta koalícióból, hogy az ne jelentsen társadalmi változást Magyarországon. *Tóth Sándor* alezredes (Hadtörténeti Intézet) korreferátumában ezzel összefüggésben rámutatott arra, hogy Horthy Miklós kormányzó nem szembefordulni akart, csak leválni a vesztes oldaláról. Ezért nem használta ki a rendszer a kilépésre katonailag legkedvezőbb időpontot (augusztus vége–szeptember közepe), és a fegyverszüneti küldöttség tárgyalási taktikáját is ez irányította.

Kéri Kálmán ezzel kapcsolatosan elmondta, hogy amikor 1944. szeptember elején átvette az 1. magyar hadsereg vezérkari főnöki tisztét, a honvédelmi minisztertől a következő utasítást kapta: „... az 1. hadsereg feladata a Kárpátok védelme, amíg az angolszászok megközelítik a magyar határt”. A Moszkvai Magyar Bizottságot is ez az elv vezette november végéig.

Tóth Sándor az átállás katonai körülményeit elemezve – összehasonlítva a román és bolgár esettel – levonta azt a következtetést, hogy a magyar politikai és katonai vezetés nem támasztotta alá katonai erővel a kiugrást – csak az I. hadtest volt Budapesten –, nem szervezte meg pontosan, és nem egyeztette azt a reális katonai erővel rendelkező Szovjetunióval.

Ezzel *Korom Mihály* is egyetértett. Szeptember első napjaiban volt vákuum a német hadseregben, de határozottabb cselekvéssel októberben is sikerülhetett volna a leválás.

Tóth Sándor kitért Horthy Miklós és Vörös János vezérezered, vezérkari főnök szerepének megítélésére is. Egyetértve Korom Mihály azon megállapításával, hogy 1944. október 15-ének sikerelenségében a miniszterelnöknek és néhány miniszter társának, valamint a katonai iroda főnökének sokkal nagyobb a felelőssége, mint ahogy a korábban készült feldolgozások tanúsítják, kulcsfigurának Horthy Miklóst tartotta. A magyar politika második világháború alatti defenzív jellegéért, azért hogy az események döntenek, nem a kormány – ő a felelős. *Kéri Kálmán* ezzel egyetértve úgy fogalmazott, hogy a 19. század utolsó lovagja a 20. században vezette az országot. Idézte Bartha Károly korábbi honvédelmi miniszter szavait is a defenzív politikával kapcsolatban, aki Hitlernél tett látogatása után azt hangoztatta: „Erőt kell tartalékolni a háború utáni leszámolásra Romániával.” Véleménye szerint ez is szerepet játszott Horthyék politikájában. A politikai vezetést az motiválta – idézte ugyanő –, hogy megőrizték a bécsi döntéssel visszakapott területeket.

Korom Mihály egyetértett *Tóth Sándorral* abban, hogy Horthy Miklós kormányzó viseli a felelősséget a leválás, átállás kudarcáért, különösen ha a román királlyal hasonlítjuk össze, noha a román vezetés is csak azután tett határozott intézkedéseket, miután német bombatámadás érte Bukarestet. Viszont vitatkozott *Tóth Sándor* azon állításával, hogy Magyarországon nem volt más megoldás Horthy számára, hiszen például román ellenkormány is alakult Bécsben. Tényekkel bizonyította, hogy mind Lakatos Géza miniszterelnök, mind Csatay Lajos honvédelmi miniszter negatív irányba befolyásolta Horthyt.

Tóth Sándor Vörös Jánost pozitívabbnak értékelte a korábinál, noha ő cserélte ki a vezérkart németbarát tisztekre, akik azután október 15-én elárulták.

Kéri Kálmán is aláhúzta Vörös János felelősségét, aki még a hozzá hű tiszteknek sem adott ki egyértelmű parancsot. Hasonló álláspontot képviselt *Ölvedi Ignác* ezredes (Zrínyi Miklós Katonai Akadémia), aki visszaemlékezésekre hivatkozva elmondta, hogy senki sem kényszerítette Vörös Jánost a harc folytatását elrendelő parancs kiadására. Az volt Vörös János véleménye akkor, hogy Horthy Miklós kormányzónak az alkotmány értelmében nem volt joga a proklamációra. Vörös János felelősségét nem kisebbíti – fűzte hozzá *Ölvedi Ignác* –, hogy az általa összeállított vezérkar a nevében már kiadta a parancsot korábban, és csak a parancs utólagos elismertetése érdekében kérték az ő aláírását is.

Tóth Sándor bírálta a kiugrás közvetlen előkészítését is, amely nem volt egyértelmű. Dálnoki Miklós Béla vezérezredes, az 1. magyar hadsereg vezénylő tábornoka szerinte nem parancsnokként viselkedett, amikor vezérkari főnökével ő is átment a szovjet hadsereghez, egyedül hagyva csapatait. Nem vállalta a felelősséget, az önálló cselekvést – vonta le a következtetést *Tóth Sándor*. *Kéri Kálmán* rámutatott arra, hogy Miklós Béla nem gyávaságból ment át, noha az valóban helytelen volt, hogy nem tájékoztatta vezérkari főnökét sem az ún. titkos parancsról.

Ölvedi Ignác is megerősítette, hogy a code-parancsról csak Dálnoki Miklós Béla tudott a hadseregnél, de nem készült fel rá, és a parancs vétele után – amint azt *Kéri Kálmán* is elmondta –, semmit sem tett. A történelem nem tudja Miklós Béla lépését igazolni – vitatkozott *Ölvedi Kéri Kálmán* –, elég lett volna, ha csak vezérkari főnöke megy át.

Korom Mihály részletesen szólt a vitában e kérdésről. Véleménye szerint is helytelen volt Miklós Bélának átmennie, és elmarasztalható azért is, hogy október 17-ig nem adott ki megfelelő intézkedéseket. Utána azonban már a szovjet politikai vezetés nem engedte visszatérni, nem tulajdonítottak katonai jelentőséget személyének és Magyarországnak. Politikusként volt rá szükség, amelyet ő is felismert, elvállalta ezt a feladatot, lényegesen túllépve ezzel nemzedék- és osztálytársain.

Nagy vihart kavart *Tóth Sándornak* az a megjegyzése, amellyel – személyes példáján keresztül is – az új magyar hadsereg szervezéséről szólt. Álláspontja szerint a történelemben nincs példa arra, hogy engednek hadsereget szervezni akkor, amikor az ország másik felén még ellene harcolnak. Csak 1945. április 7-én engedélyezte Sztálin két magyar hadosztály felfegyverzését és bevetését, amelynek oka: a jogos bizalmatlanság. *Tóth Sándor* megállapította, hogy Vörös János hibázott, amikor nem ismerte fel a hadifoglyok döntő fontosságát az új hadsereg felállításában és a Moszkvai Magyar Bizottság sem foglalkozott ezzel a kérdéssel súlyának megfelelően, amit motivált a korábban már említett „leválási” effektus. Véleménye szerint a toborzás csak kiegészítheti a hadifoglyokból szervezett hadsereget. *Izsák Lajos* megjegyezte, hogy Sztálin álláspontja miatt nem jöhetett létre „hadifogoly-légió”.

Kéri Kálmán mint az események egyik cselekvő résztvevője feltette a kérdést: Mikor és hogyan lehetett volna megszervezni a magyar hadsereget? A következőkre hívta fel a figyelmet: 1. Az ország ki volt fosztva. *Tóth Sándor* véleménye szerint a nyilasok megközelítőleg öt hadosztály felszerelését vitték ki az országból. 2. Nem voltak férfiak. Csak hadifoglyokból lehetett volna megszervezni a hadsereget, amely azonban a fegyverszünet megkötéséig szóba sem jöhetett. 3. A magyar hadsereget és tisztikart 25 éven át szovjetellenes szellemben nevelték és képezték ki. Nem lehetett napok alatt a volt ellenség mellé állítani őket. Egy 300 000 fős, ilyen szellemű hadsereget nem lehetett megfordítani – állította *Kéri Kálmán* –, legfeljebb le lehetett vinni az utakról, hogy ne akadályozza az előretörő, harcoló Vörös Hadsereget. Véleménye szerint a tények ítélték kudarcra a hadseregszervezést, mert akik szervezték, Miklós Bélával az élen, azok felismerték ennek a béketárgyalásokat is befolyásolható fontosságát, azonban nem tudták lelkiismeretükkel összeegyeztetni, hogy felszerelés, kiképzés nélkül hadosztályokat a frontra, a biztos halálba küldjenek. Ilyen értelemben valóban h. tráltatták az új hadsereg megteremtését.

Ölvedi Ignác, egyetértve *Kéri Kálmán*nal, a kérdés nemzetközi aspektusaira hívta fel a figyelmet. Rámutatott, hogy nem volt reális a fegyverszüneti szerződésben vállalt nyolc hadosztály felállítására, és a szövetséges hatalmak sem támogatták a hadseregszervezést. Egyetértett *Tóth Sándor*nal abban, hogy az új magyar hadsereg 80%-ban hadifoglyokból állt, a toborzás eredménye valóban csak kiegészítette őket. A helyzet illusztrálására – mint az egyik korabeli résztvevő –, elmondta, hogy az 1. hadosztály április végén nyolc napig utazott Pesttől Bécsig. Ez is bizonyítja, hogy nem vették komoly erőként számításba őket.

Tokody Gyula egyetemi tanár mentalitástörténeti problémákról szólt, egyetértve *Kéri Kálmán*nal a hadsereg szellemére vonatkozó szavaival. Rámutatott arra, hogy a tömeghangulat szempontjából

nem volt lényegtelen, hogy létrejött egy hadsereg, amely németellenes volt, és amelynek hangulatát öbök között a földreform alapvetően és pozitív irányba befolyásolta. Balogh Sándor a hadsereg-vezetés kérdésében szemléleti problémát látott. Azt kell elemezni, mondotta, hogy létrejött-e a magyar hadsereg, de nem lehet tények elhallgatásával azokat felelőssé tenni, akik nem vétkesek.

Vita bontakozott ki abban a kérdésben, volt-e jelentősége a magyar hadsereg bekapcsolódásának a háború eredménye szempontjából, hiszen egyes vélemények szerint a szövetségesek már ekkorra megegyeztek a háború utáni rendezés alapkérdéseiben.

Tóth Sándor véleménye szerint az 1. hadsereg átállása megnyitotta volna a frontot Bécs irányába, néhány hónappal meggyorsítva az eseményeket, amit a szövetségesek feltehetően honoráltak volna. Ugyancsak elkérülhető lett volna az „utolsó csatlós” megbélyegző jelző, amelyet egyébként elsőként az angolok alkalmaztak 1943-ban Magyarországra. *Balogh Sándor* ezzel kapcsolatban felhívta a figyelmet a jelzőnek a felszabadulás után történt helytelen politikai és tudatformáló célokra való felhasználására, amit el kell ítélnünk.

Övedí Ignác Tóth Sándorhoz csatlakozva egyetértett azzal az állásponttal, hogy a szövetséges hatalmak jutalmazták a volt német szövetségesek kiugrását. Így Bulgária megtarthatta Dél-Dobruzdát, illetőleg éppen Magyarországra tekintettel, a román fegyverszüneti szerződésbe feltételesen került be Erdély kérdése, és Románia sem kapta meg a hadviselő fél minősítést. Itt kapcsolódott a vitához *Orbán Sándor* (az MTA Történettudományi Intézet osztályvezetője). Véleménye szerint veszélyes azt eldönteni, hogy tőlünk függött minden. Hivatkozott W. S. Churchill emlékiratára, E. Beneš álláspontjára, valamint Rákosi Mátyásnak egy hadifogolytáborban elmondott 1943-as beszédére, amelyek nem ezt bizonyítják.

Fülöp Mihály (Külgügyi Intézet) csatlakozott Orbán Sándor véleményéhez, amelyre J. V. iztálinnak a monográfia 330. oldalán idézett szavait és V. M. Molotov külgügyi népbiztosnak a moszkvai brit nagykövethoz intézett 1943. június 7-i levelét is felhozta bizonyítéknak. Összegezve megállapította, hogy véleménye szerint a fentebb említett események, a háború menetében elfoglalt álláspont nem befolyásolta a béketárgyalásokat és azok eredményeit.

Övedí Ignác újabb felszólalásában Rákosi Mátyásnak az 1944-es partizániskolán Erdélyben kapcsolatban elmondott beszédére hivatkozott, valamint felidézte annak okát is, hogy az Uszta Gyula vezette első magyar partizánosztag miért Kárpataljára ment. A területi kérdés még az 1948-as magyar–szovjet barátsági szerződés előkészítésekor is felmerült – legalábbis magyar részről próbálkozás történt ennek napirendre tűzésére.

Korom Mihály felhívta a figyelmet a Beneš–Sztálin megegyezésre, amely eldöntötte az ún. „magyar légio” kérdését is mind 1943-ban, mind 1944-ben a Szovjetunió területén. Ugyanakkor arra is rámutatott, hogy az októberi fegyverszüneti tervezetek még nem tartalmazták a bécsi döntések negsemmissítését, és 1944 őszéig még élt egy amerikai javaslat, amely szerint megegyezésre lenne szükség területi vonatkozásban Csehszlovákia és Magyarország, illetve Jugoszlávia és Magyarország között, másrészt igazságosabb néprajzi határokat kellene meghúzni Erdélyben, ha Magyarország elentősen hozzájárul a fasizmus legyőzéséhez. Ez is aláhúzza Horthy és csoportja felelősségét, a háború utáni rendezés fontosságának figyelmen kívül hagyását.

Korom Mihály leszögezte, hogy az új magyar vezetők közül a lényegét illetően senkit sem lehet felelőssé tenni a hadseregszervezés sikertelenségéért. A háború vége felé egyre inkább csak a magyarok sorsára volt a hadsereg felállítása, és egyedül nem tudtak megbirkózni a feladattal.

Korom Mihály utalt arra is, hogy 1944 december közepén a Csehszlovák Kommunista Párt és a Magyar Kommunista Párt vezetői tárgyaltak Moszkvában. A cseh párt vezetői, akik Moszkvában tartózkodtak, és tudtak a Beneš–Sztálin közötti megállapodásról, a területi kérdéstről a marxizmus–leninizmus szellemében folyó tárgyalást szintén elutasították. Hasonló jellegű tárgyalást 1947–1948 fordulóján Sztálin is elutasított az MKP és az SZKP vezetői között.

Zielbauer György docens (Tanárképző Főiskola, Szombathely) rámutatott arra, hogy Korom Mihály új dokumentumok és források alapján meggyőzően bizonyítja azt is, hogy noha a szovjet csapatok 1944. szeptember 23-án Battonyánál léptek először magyar földre, ezen a napon nem szabadult fel egyetlen magyar helység sem. (Csanádpalota 1944. szeptember 24-én 12 óra körül került a szovjet csapatok kezére.) Az elsőként véglegesen felszabadult két magyar község – Orriálya a könyv egyes megállapításait – Elek és Nagylak volt szeptember 24-én. Az eddig elsőnek itt Battonya csak szeptember 26-án szabadult fel Makóval együtt.

A szovjet kormány október 15-e után is tárgyalt a volt magyar fegyverszüneti küldöttséggel arra törekedve, hogy legalább az 1. magyar hadsereg átállításával és új kormányközpont kialakításával Magyarország kilépését a háborúból megindítsák – emelte ki a könyvet idézve *Strassenreiter Erzsébet*. Október végén – november elején úgy látszott, hogy ezt Budapest gyors felszabadítása is lehetővé fogja tenni. A katonai események másként alakultak, és a Moszkvai Magyar Bizottság sem felelt meg a szovjet fél elvárásainak. Hatásköri vitába bonyolódtak, és alapvető céljuknak továbbra sem az ország háborúból való gyors kivezetését, hanem a Horthyra épülő jogfolytonossággal az egész rendszer átmentését tekintették, idézte egyetértőleg *Strassenreiter Erzsébet* a könyv megállapításait.

Az ország felszabadulásának előrehaladtával ezért egyre nagyobb figyelmet fordított a szovjet vezetés a hazai demokratikus erőkre, egyre inkább tőlük várva az átállást és az új kormány létrehozását. *Izsák Lajos* utalt arra, hogy Korom Mihály részletesen elemezte a moszkvai kommunista emigráció programalkotó belső vitáit, felkészülését a hazatérésre. Megállapította, hogy az ott elkészült és hazahozott program, amelyet az MKP 1944. november 30-án Gerő Ernő és Révai József kisebb stílárius változtatásai után tett közzé, nagyjából egyezett a hazai illegális kommunista vezetés által kidolgozott elképzeléssel, és mindkettő megfelelt a kor követelményeinek.

Korom Mihály könyvében szinte városról városra haladva vizsgálja s mutatja be azoknak a demokratikus és népi erőknek a kibontakozását, életre kelését, amelyek megalapozták a demokratikus erők összefogását, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front (MNFF) létrejöttét. *Izsák Lajos* javasolta ezzel kapcsolatban, hogy a szerző az átdolgozás során helyezzen nagyobb hangsúlyt a létező, noha a Magyar Nemzeti Függetlenségi Fronton kívül tevékenykedő erőkre. (Pálffyék, KALOT stb.). Leszögezte, hogy a Polgári Demokrata Párt csak Szegeden volt a Független Kisgazdapárt segédcapata, országosan ez nem mondható el.

Kanyó Ferenc (Szeged) ehhez kapcsolódva elmondta, hogy miután Vas Zoltán a felszabadulás után közvetlenül az MKP-t és a népfrontot szervezte, Örley Zoltán, Lippai stb., tehát későbbi polgári politikusok is a Magyar Kommunista Párt tagjai voltak néhány napig. A család birtokában ma is megvan a tagkönyvük. Egyetértett *Izsák Lajos*nak a Polgári Demokrata Pártra vonatkozó megállapításával.

Az MNFF küldöttei – az MKP akcióprogramját elfogadva, emelte ki *Strassenreiter Erzsébet* – mint a reális hatalom képviselői utazhattak Moszkvába, hogy egyenrangúként fellépve a Moszkvában tartózkodó és megegyezésre jutni nem tudó horthysta politikusokkal, kérjék az antifasiszta nagyhatalmak hozzájárulását egy új, ideiglenes magyar kormány létrehozásához.

A tárgyalások sikerre vezettek, és lehetővé vált egy ideiglenes nemzeti kormány felállítása Debrecenben valamennyi demokratikus és németellenes erő bevonásával. *Izsák Lajos* utalt annak fontosságára is – amit Korom Mihály szintén kiemelt a hozzászólásokra adott válaszában –, hogy a szovjet szervek mindent megtettek a volt politikusok, így különösen Bethlen István bevonására a kibontakozásba. Sajnálatos módon ezek többsége nem vállalta az új hatalomért való munkálkodást, aminek hátrányai már a fegyverszüneti tárgyalásoknál is megmutatkoztak. Ugyancsak *Izsák Lajos* mutatott rá arra, hogy a könyv dokumentumokkal cáfolja azokat a történeti munkákban előforduló helytelen megállapításokat, amelyek szerint az Ideiglenes Nemzeti Kormány tagjairól már Moszkvában döntöttek volna.

A szerző könyvében végigkíséri a politikai viszonyok kialakulását a felszabadult területeken, bemutatja és elemzi a majdnem ötven helyen megtartott Ideiglenes Nemzetgyűlés-i választásokat megállapítva, hogy a körülményekhez képest nemzetközi összehasonlításban is rendkívül demokratikus módon jött létre az ideiglenes népképviselői szerv. Részletesen ismerteti az Ideiglenes Nemzetgyűlés vezető szerveinek és bizottságainak létrehozása és feladatai körüli vitákat és ellentéteket, továbbá a kormányzat létrehozásának körülményeit. *Strassenreiter Erzsébet* emelte ki ennek kapcsán Korom Mihály azon megállapításait, melyek szerint az antifasiszta koalíció számára nem játszott lényeges szerepet semmiféle királysági vagy horthysta jogfolytonosság. A legfontosabb az volt, hogy legyen olyan vezetés Magyarországon, lehetőleg minél szélesebb bázisra támaszkodva – s ez volt a horthysta tábormokok bevonásának oka –, amely határozottan cselekszik az országnak a szövetségesek oldalára való átállítása érdekében.

Izsák Lajos hangsúlyozta, hogy alapvető jelentőségű a szerzőnek a nemzetgyűlés, annak vezető szervei és a kormány pártpolitikai összetételét érintő elemzése, valamint feladataik összehasonlítása után levont következtetése. Eszerint 1944. december 21–22., az Ideiglenes Nemzeti Kormány meg-

alakulása, az új központi törvényhozó és végrehajtó hatalom létrejötte, korszakhatár a magyar történelemben, ez a népi demokratikus Magyarország születésnapja. *Ölvedi Ignác* is egyetértett ezzel az állásponttal, összehasonlítva e nap jelentőségét 1945. április 4-vel. *Fehér István* szintén hasonló felfogást képviselt.

Több hozzászóló érintette a monográfia záró fejezetét, amelyben a szerző az Ideiglenes Nemzeti Kormány első külpolitikai lépését, szakítását a hitleri Németországgal, a hadüzenetet és az 1945. január 20-án aláírt fegyverszüneti egyezményt elemzi. Feltárja a kormány létrejötte és a hadüzenet közötti többnapos késés okát, ami szintén a tapasztalt politikusok hiányával magyarázható. A szerző – állapította meg *Strassenreiter Erzsébet* – elemzi a fegyverszüneti szerződést előkészítő többhetes nagyhatalmi tárgyalásokat, amelyek során meghallgatták Jugoszlávia és Csehszlovákia képviselőinek álláspontját, és a magyar küldöttség is lehetőséget kapott álláspontjának kifejtésére.

Több hozzászóló – egyetértve a szerzővel – bírálta a magyar fegyverszüneti delegáció összeállítását, aminek következtében az nem tudott érdemleges szerepet játszani a szerződés feltételeinek kialakításában. Helyettük inkább a Szovjetunió védelmezte, ahol az érdekek egybeestek, a születendő új Magyarország érdekeit.

Kéri Kálmán rámutatott arra, hogy a résztvevő tábornokok nem voltak szovjetellenesek, és tisztában voltak azzal, hogy Magyarországon döntő változások lesznek. Azért vállalták az együttműködést, mert valóban fegyverszünetet akartak, és úgy vélték, hogy még szerepük lehet az új Magyarországon. *Balogh Sándor* ehhez hozzáfűzte, hogy nagyon fontos e katonai vezetők érdekeinek figyelembe vétele is, amikor szerepüket és tevékenységüket megítéljük.

Kéri Kálmán is nagy fontosságot tulajdonított a szakmai hozzáértésnek, a politikai gyakorlatnak. A tárgyalások ismeretében, valamint saját tapasztalatai alapján is bírálta a legyőzött-servilis álláspontot. Nem kell „fejbőlintó Jánosoknak” lenniük a vesztes állam képviselőinek sem, de ehhez diplomáciai tapasztalatokra, politikai gyakorlatra van szükség, amely feltételeknek a magyar fegyverszüneti küldöttség nem felelt meg.

Korom Mihály *Kéri Kálmán*nak válaszolva elmondotta, hogy a volt rendszer vezetői és elérhető képviselői nem vállalták a megbízatást. A Fegyverszüneti Bizottságban eredetileg kommunista is volt, Nagy Imre személyében, végül azonban az a vélemény alakult ki, hogy ne vállalják azért a felelősséget a kommunisták, amiben nem volt részük. A történelmi igazságnak tartozunk azzal – mondta *Korom Mihály* –, hogy 1945 elején valószínűleg az MKP sem tudott volna nagyobb eredményt elérni a fegyverszüneti tárgyalásokon.

Balogh Sándor kitért arra, hogy a fegyverszüneti tárgyalásokon az alapvető cél a nemzeti szuverenitás fennmaradása volt. Fegyverszüneti és békeszerződésbeli kilátásainkat a Horthy-rendszer politikája meghatározta, de nem lennénk hüek a történelemhez, ha megfélemlenénk a népi kormány hibáiról. Ugyancsak a fegyverszüneti tárgyalásokról szólva szögezte le, hogy az új államok érdekei, valamint a lenini örendelkezés elvei nem mindig estek egybe, és ezekben az esetekben a kommunista pártok szintén a nemzeti érdek mellé álltak. A fegyverszüneti tárgyalásokon a magyar küldöttségnek hivatkoznia kellett volna arra is, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés nem bűnös, a kollektív felelősséget nem fogadhatja el a népi Magyarország.

Fehér István, méltatva e fejezet fontosságát, azt javasolta, hogy a szerző az átdolgozás során fordítson nagyobb figyelmet a jóvátétel kérdésére, annak politikai, gazdasági jelentősége miatt. A szerző a fegyverszüneti szerződésnek szinte filológiai pontosságú elemzésével mutatja ki, hogy a ránk kiszabott kötelezettségek nem voltak súlyosabbak, sem enyhébbek a korábban áttállt német-szövetséges országokra vonatkozóaknál. Lehetővé tették – idézte *Strassenreiter Erzsébet* *Korom Mihály* megállapítását –, hogy megkezdődjék Magyarország fokozatosan teljessé váló, független, demokratikus államként való újjászervezése.

Korom Mihály válaszában köszönetet mondott az észrevételekért, valamint az események jelenlevő résztvevőinek, akik monográfiája elkészítésében visszaemlékezéseikkel segítettek. Néhány, a vitában elhangzott kérdésről ismertette álláspontját, összegzésként rámutatott arra, hogy ezekben az években a magyarság nemzeti ügye nem esett mindig egybe az antifasiszta politikai irányvonallal, sőt a kettő nálunk állt a legmesszebb egymástól. Románia és Bulgária esetében a területi kérdés pozitívan is motiválta a nemzeti célokat, Csehszlovákiában pedig még burzsoá osztályérdekekkel is megegyezett az antifasiszta irányvonal.

Az élénk vitát *Balogh Sándor* zárta le úgy összegezve annak tanulságait, hogy a nemzetvezetésnek mindenkor vállalnia kell a felelősséget tetteiért a társadalom és a történelem előtt.